

Sponsored by friends of David Wachs in his memory
לעיי"נ דוד בן מרדכי שמואל ז"ל

שמות פרק א'

(כא) וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיִּמַּשׁ חֹשֶׁךְ: (כב) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים: (כג) לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתּוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלֹכַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹרֶךְ בְּמוֹשְׁבֹתָם: (כד) וַיִּקְרָא פְרָעֹה אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָכוּ עִבְדוּ אֶת יְקֹוֹק רַק צִאֲנֻכֶם וּבְקַרְכֶם יִצַּג גַּם טַפְכֶם יֵלֶךְ עִמָּכֶם: (כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם אֶתָּה תִתֵּן בְּיַדְנוּ זְבָחִים וְעַלְתָּ וְעַשִּׂינוּ לִיקְוֹק אֱלֹהֵינוּ: (כו) וְגַם מִקְנֵנוּ יֵלֶךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׂאָר פְּרֹסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לְעֵבֶד אֶת יְקֹוֹק אֱלֹהֵינוּ וְאֲנַחְנוּ לֹא נִדַע מֶה נַעֲבֹד אֶת יְקֹוֹק עַד בֵּאֵנוּ שָׁמָּה: (כז) וַיַּחֲזֵק יְקֹוֹק אֶת לֵב פְּרָעֹה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם: (כח) וַיֹּאמֶר לוֹ פְּרָעֹה לֵךְ מַעֲלֵי הַשָּׁמַר לֵךְ אֶל תַּסֹּף רְאוֹת פְּנֵי כִּי בָּיֹום רְאִתָּךְ פְּנֵי תַמּוֹת: (כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כִּן דְּבַרְתָּ לֹא אֶסֶף עוֹד רְאוֹת פְּנִיךָ:

רש"י

(כא) וימש חשך - ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה, וחשך של לילה יאמיש ויחשיך עוד: וימש - כמו ויאמש יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף לפי שאין הברת האל"ף נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה, כגון (ישעיהו יג כ) ולא יהל שם ערבי, כמו לא יאהל, לא יטה אהלו. וכן (שמואל ב כב מ) ותזרני חיל, כמו ותאזרני. ואונקלוס תרגם לשון הסרה, כמו (שמות יג כב) לא ימיש בטר דיעדי קבל ליליא, כשיגיע סמוך לאור היום. אבל אין הדבור מיושב על הוי"ו של וימש, לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו לשון (דברים כח כט) ממשש בצהרים, שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש: (כב) ויהי חשך אפלה שלשת ימים וגו' - חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלשת ימים. ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה, שלא קמו איש מתחתיו. יושב אין יכול לעמוד, ועומד אין יכול לישב. ולמה הביא עליהם חשך, שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הן לוקין כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם, וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידנו כלום אומר לו אני ראיתו בביתך ובמקום פלוני הוא: שלשת ימים - שלוש של ימים טירציינ"א בלעז [קבוצה של שלשה ימים רצופים] וכן שבעת ימים בכל מקום שטיינ"א של ימים [קבוצה של שבעה ימים רצופים]: (כד) יצג - יהא מוצג במקומו: (כה) גם אתה תתן - לא דייך שמקננו ילך עמנו, אלא גם משלך תתן: (כו) פרסה - פרסת רגל פלנט"א בלעז [כף רגל]: לא נדע מה נעבד - כמה תכבד העבודה שמא ישאל ממנו יותר ממה שיש בידנו: (כט) כן דברת - יפה דברת ובזמנו דברת, אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך:

רמב"ל

(כג) וטעם לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו - כי לא היה החשך הזה אפיסת אור השמש שבא שמשם והיה כמו לילה, אבל היה חשך אפלה, כלומר איד עב מאד שירד מן השמים, כי על כן אמר (בפסוק כא) נטה את ידך על השמים, להוריד משם חשכה גדולה נופלת עליהם. והיתה מכבה כל נר, כאשר בכל החפירות העמוקות ובכל מקומות החשך העצום לא יתקיים הנר, וכן העוברים בהרי חשך לא יעמד להם שם הנר ולא האש כלל, ועל כן לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו, ואלמלא כן היו משתמשין בנרות, וזהו שאמר הכתוב שלח חושך ויחשך (תהלים קה כח), כי היה שלוח חשך, לא אפיסת אור היום בלבד. ויתכן שהיה איד עב מאד מורגש שהיה בו כמו ממש, כדברי רבותינו (שמו"ר יד א), כאשר הוא בים אוקינוס כעדות ר"א: יכול לעמוד, ועומד אין יכול לישב. ולמה הביא עליהם חשך, שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הן לוקין כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם, וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידנו כלום אומר לו אני ראיתו בביתך ובמקום פלוני הוא: שלשת ימים - שלוש של ימים טירציינ"א בלעז [קבוצה של שלשה ימים רצופים] וכן שבעת ימים בכל מקום שטיינ"א של ימים [קבוצה של שבעה ימים רצופים]: (כד) יצג - יהא מוצג במקומו: (כה) גם אתה תתן - לא דייך שמקננו ילך עמנו, אלא גם משלך תתן: (כו) פרסה - פרסת רגל פלנט"א בלעז [כף רגל]: לא נדע מה נעבד - כמה תכבד העבודה שמא ישאל ממנו יותר ממה שיש בידנו: (כט) כן דברת - יפה דברת ובזמנו דברת, אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך:

מלבי"ם

(כא) ויהי חשך. הרי"א כתב מפני שרוח ים לח מאד, העלה [עיי"ה הרוח שנשב ממנו] אדים עבים על כל גבול מצרים, ולא נהפכו למטר כי טבע ארץ מצרים מונע את העננים מהמטיר לכן נשארו העננים על מצרים בעובי גדול ומכופל והיה החשך כ"כ עב ומכופל עד שהיה מכבה הנרות שהדליקו בו כאשר יהיה במערות העמוקות שתחת הארץ, וכן העומדים בהרי חשך לא יעמוד שם אור אש ואור נר, שלא היה חשך העדרי רק חשך ממשי, וכבר כתבתי [למעלה פ' וארא] שאין דעתי נוחה ממה שבקש שלשת סבות טבעיות לנסי ה' אלה, שלא היה להם קשר עם מסובבי הטבע, רק שעיי"ה נטית יד של משה נעשה חדשה בארץ שנתעבה האויר ונתמלא אדים ערפליים במדרגה גדולה עד שימנעו שם נצוצי האורה להבקיע בתוכו ואח"כ נתעבה האויר יותר עד שלא קמו איש מתחתיו כי לא יכלו לנשום ולשאוף אויר העב ההוא, וכן אמרו חז"ל שהחשך היה בו ממש, ובאשר בגי' ימים הראשונים לא ראו איש את אחיו ובגי' השניים לא קמו איש מתחתיו כמ"ש חז"ל וכמו שמבואר ממה שכפל שלשת ימים, שמבואר אצלי באילת השחר [כלל קל"ח] שהשם הנשנה אינו השם הראשון ור"ל שלשת ימים אחרים, לכן אמר יהי חשך, ר"ל בגי' ימים הראשונים ואח"כ ויאמש חשך, שיוסיף חשכה באמש שואה ומשואה מעוף צוקה ואפלה מנדח:

Visit www.atid.org/shiur for audio recordings, Podcasts, or to sign-up to receive sources in advance.
Visit www.WebYeshiva.org to sign up for Rabbi Brovender's fully interactive, online Yeshiva.

הכתב והקבלה לשמות פרק י'

(כא) **ויהי חשך**. מלת יהי מורה על הויי ומציאות דבר מה, ואין זה נופל על חושך הלילה שהוא העדר האור לבד, שמטעם זה לא נזכר הויי אצל חשך במעשה בראשית, רק החשך הזה היה הפלא ופלא שלוח מאוצר זעם להעניש בו רשעים נכתב אצלו יהי. וזה שבאר המשורר (תהלים ק"ה) שלח חשך ויחשיך, ועל העדר לא יפול מלת שלח, למדנו שנשתנה החשך הזה מכל המחשכים הנודעים לנו, והיה משמש כמו אפלה שלא הועילה להם שמש וירח ונרות להגיה חשכם, לכן אמר אחר כן, ויהי חושך אפלה. הוסיף מלת אפלה, להודיענו שהחשך הנפלא הזה היתה בו מדת אפלה שלא יוכרו בו המראות והגוונים גם בקרוב (כי אפלה קשה הרבה מחשך, כי חשכת הלילה ע"י נגה הירח וכוכבים או אור הנר תהיה אור, ואין כן אפלה, ולכן הונח אל מכת העורון, והיית ממשש בצהרים כאש ימשש העור באפלה, כי אין האור מועיל לעור), ולא היה א"כ חשך מצרים כמו חשכת לילה שיועילו נגה ונר להאיר, אלא היתה תבניתה כתבנית האפלה, ולא שהיה סבת האפלה ענינים אידיים או קטורים שהאפילו בעד אור שמש, אבל הארץ האירה ביום לאור שמש, ובלילה לאור הירח, רק למצרים לבדה אפלה לעיניהם היתה ולא הועיל להם כלום, וכדרך העור או חסר עינים, ולא שהוכו בעורון וסנורים אלא עיניהם היו בריאים כמקדם, אלא שהפליא הקדוש ברוך הוא לעשות ושלח חשך מאוצר זעמו וזה החשך פעל פעולת האפלה, כי המציא ענין מה סמוך לעיניהם שמנע מרשעים אורם, כי היה בו ממש ומונע מהם נצוצי האור, דומה לתבלול שעל עיני העור, ומ"ש רבותינו דרך חדה, כמה היה אותו החשך עבה כדינר, הודיעונו בזה שהמאורות שמשו כדרכם, וכן לא אידיים וקטורים החשיכו את הארץ, אבל שלח הב"ה חשך והחשיך עיני המצרים, וזה החשך היה בו מציאות וממשות דק כמו תבלול שעל עיני עור, ולכן לא יכלו לראות מאומה לא לאור היום ולא לאור הנר, והמשילו עביו לעובי דינר, כי הדינר הוא היותר דק שבכל המטבעות, והורו במשל זה ב' דברים, הא' שלא הזיק חשך זה למי שהיה עומד בצד המצרי, כי היה רק דק לנגד עיני המצרים ולכן היה לישראל אור במושבותם, והב' שחשך הדק הזה היה בו ממש וחוזק כממשות דינר זהב שהוא מוצק ודבק מאד שלא תעבור בו הראות ולכן לא ראו איש את אחיו (רנ"ו).

רש"י

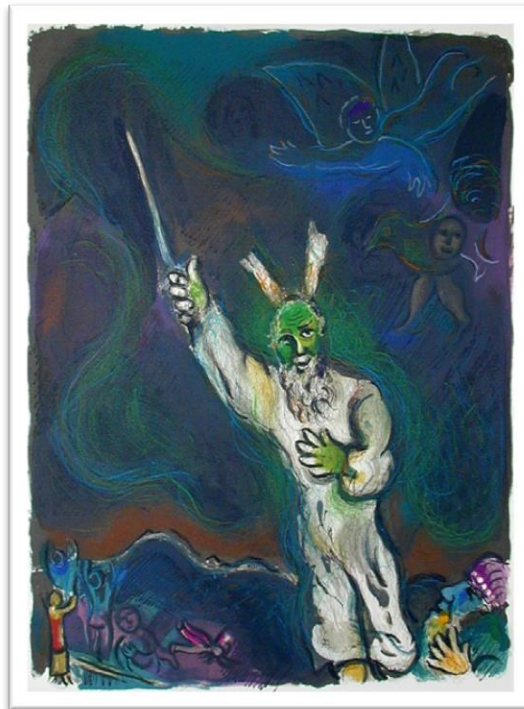
(ד) **וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל** - אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא. ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשין בערבוביא, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה :

בראשית פרק א

(ג) **וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר** : (ד) **וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ** :

תניא ליקוטי אמרים פרק יט

... והנה אור ה' א"ס ב"ה המלוּבש בחכמה שבנפש גדול ועצום כל כך לגרש ולדחות הס"א והקליפות שלא יוכלו יגעו אפי' בלבושיו שהם מחשבה דבור ומעשה של אמונת ה' אחד דהיינו לעמוד בנסיון למסור נפשו אפי' שלא לעשות רק איזה מעשה לבד נגד אמונת ה' אחד כגון להשתחות לעבודה זרה אף שאינו מאמין בה כלל בלבו וכן שלא לדבר תועה ח"ו על אחדות ה' אף שאין פיו ולבו שוין רק לבו שלם באמונת ה' וזה נקרא דחילו הנכלל ברחימו שהיא אהבה הטבעית שבנפש האלהית שבכללות ישראל שחפצה ורצונה בטבעה לידבק בשרשה ומקורה אור א"ס ב"ה שמפני אהבה זו ורצון זה היא יראה ומפחדת בטבעה מנגוע בקצה טומאת ע"ז ח"ו שהיא נגד אמונת ה' אחד אפילו בלבושיה החיצונים שהם דבור או מעשה בלי אמונה בלב כלל :

Marc Chagall, *Moses calls down Darkness upon Egypt* (1966)